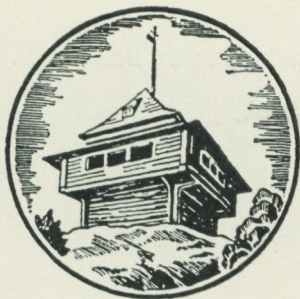

Årsavgift till Nordiska Museet.

**NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK 1955**

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1955

Redaktion:

ANDREAS LINDBLOM · GÖSTA BERG · BENGT BENGTSSON

Redaktör: Bengt Bengtsson

Omslagsbilden: "Årsavgiften till Nordiska Museum."

Efter en akvarell av Fritz von Dardel (d. 1901). Ägare friherrinnan Martha Barnekow, Sinclairsholm.

En av Hazelius' kanslikullor kommer på besök till en medlem av Samfundet för Nordiska museets främjande (den nuvarande Skansenföreningen) för att inkassera årsavgiften. Beloppets storlek kan lämpligen — med tanke på det förändrade penningvärdet — jämföras med nuvarande avgift; se härom omslagets sista sida!

Tryckt hos Tryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1955

Djuptrycksplanscher från Nordisk Rotogravyr

NÅGOT OM LANDSKAPSGILLEN I STOCKHOLM OCH SÄRSKILT OM ÖSTGÖTA GILLE

av Sigurd Erixon

Det adertonde århundradet har i mångt och mycket förberett synpunkter och rörelser, som under 1900-talet fått en stor roll att spela. Professor Anton Blanck framdrog i sin doktorsavhandling om den götiska renässansen viktiga kulturella underströmmar i 1700-talets intellektuella liv, som bildade grundvalen för intresset för det folkliga och provinsiella, vilket stod i en pittoresk motsättning till den gustavianska andan med dess likriktningskrav och mondäna attityder. Det svenska samhället har emellertid aldrig företett en verkligt sammangjuten och enhetlig bild. En viss provinsiell självhävdelse, rotad i urgamla småkungadömen och mer eller mindre självständiga lokala menigheter, har hållit sig levande genom seklen. Den har också i hög grad stimulerats av till exempel stiftsbandet för prästerskapet och nationslivet vid universiteten.

När därför under 1700-talets senare del landskapsgillena började växa fram i huvudstaden, torde inspirationen främst vara att tillskriva stiftssammanhållningen och landskapsmedvetandet hos uppsalastudenterna. Tillkomsten av de två äldsta kända landskapsföreningarna i Stockholm belyser detta. Med tanke på vad den provinsiella hembygds känslan kulturellt betytt i Sverige under 1800- och 1900-talen kan det vara lämpligt att skänka något intresse åt dessa sällskapsföreningar, som kallades landskapsgillena och av vilka Östgöta gille, som den 28 november 1953 firade sitt 150-årsjubileum, alltjämt är en levande realitet och det största av de äldre som ännu existera inom Stockholms hank och stör. Att detta gille också fått många avläggare i likartade eller något varie-

---

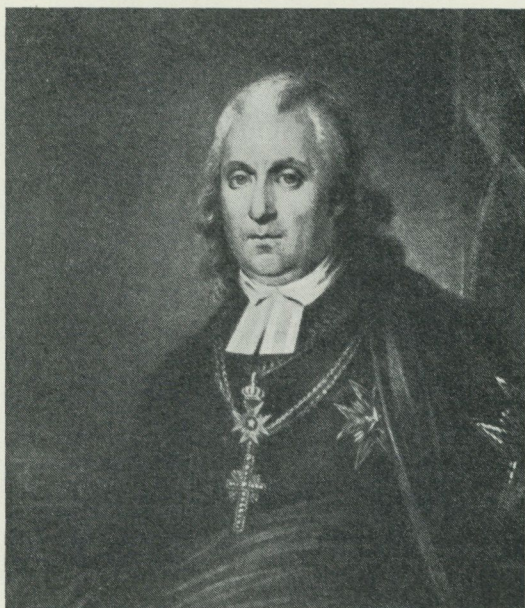
Denna uppsats ingår i en handskriven festskrift till förste intendenten docent Albert Eskeröd på femtioårsdagen den 9 maj 1954.

rande sammanslutningar både i huvudstaden och i många andra städer utanför Östergötland, äger också ett visst intresse i detta sammanhang.

Möjligheterna att skriva Östgöta gilles historia äro tyvärr ganska begränsade, ty flertalet huvuddokument från tiden före 1911 äro förlorade. Då gillet emellertid spelat en viss roll i stockholmslivet, ges det lyckligtvis också en del andra källor. År 1902 firade gillet av misstag 100-årsjubileum, ett år för tidigt, beroende på att en matrikel från 1802 togs till utgångspunkt, ehuru den aldrig var annat än en förhandsmönstring. Vid sekelfesten publicerades en liten minnesskrift, som även innehöll en del uppgifter ur akter, som senare förkommit. I övrigt utgjordes den lilla boken endast av spridda anteckningar och ett avtryck av stiftelseurkunderna, vilka råkat bevaras därigenom att gillet stiftande omedelbart blev notifierat såväl hos Stockholms ståthållare som i domkapitlet i Linköping och i Östgöta nation i Uppsala. Med dessa anmälningar följde då både de protokoll, som berörde stiftandet, samt stadgarna och matrikeln.

Det förefaller som om den starka betoningen av den officiella karaktären hos gillet icke endast var ett kungörande utan också ett markerande av att de personer, som antecknat sig som medlemmar, moraliskt förbundit sig att offra något för sina landsmän i huvudstaden. Dessa allvarligare aspekter borde, kan man tycka, ha hållit sig levande senare, så att man bättre hållit reda på gillet egna dokument. Det bör kanske i detta sammanhang betonas, att ingripande razzior i vår tid företagits och att ett antal akter nyligen återkommit. För framtiden planeras också deposition av handlingarna i en offentlig institution, något som redan 1935 genomfördes i avseende på gillet s. k. ostindiska porslin, som deponerades i Nordiska museet att vid behov användas av gillet.

Det bärande syftet hos Östgöta gille var, såsom framgår av tillkomstakterna, att skapa ett föreningsband eller en hjälporganisation för att ekonomiskt stödja nykomna eller behövande landsmän, förmedla deras befordringar och skaffa dem ett sådant umgänge, som kunde lära dem höviska seder och artiga maner, samt tillfälle att förströ sig i landsmäns sällskap. Denna hjälpsamhet mot ungdomen var givetvis gillet kärna och värd all heder, även om de

*Ärkebiskop Jacob Ax.
Lindblom.*

ledande efter vad det tyckes måste ha känt ett behov av en clearingcentral, som kunde lätta deras personliga bördor, eftersom landsmännen kanske alltför mycket anlitat dem. Att man sedan härigenom förenade nytta och nöje, är självklart och förstås icke minst av vår tid. Trots alla klubbar, ordnar, skråsammanslutningar och intressegång, som Stockholm ägde i rikt mått för 150 år sedan nästan lika mycket som nu, var Östgöta gille vid den tiden ett pionjärföretag, ehuru givetvis inspirerat av nationslivet i Uppsala. Endast Södermanlands gille, som tillkom 1795, är äldre. Dettas syfte var likartat, men här fanns ett intressant inslag, som östgötarna icke ägde, kanske därför att deras hembygd inte direkt berörde Stockholm. I Sörmlandsgillets statuter står nämligen, att man förutom att understödja och befordra medellösa landsmän, som idkade studier eller förberedde sig för andra nyttiga yrken, även "med råd och dåd ville biträda fattige av allmogen i orten i de ansökningar och rättegångar de här hava". Det är en modernitet, som Östgöta gille saknade. I Östgöta gille inriktade man sig

mera på att uppfostra ungdomarna och inspirera dem till ett korrekt uppträdande, som kunde vinna gillande hos, som det heter, "de bättre klasserna" samt förhjälpa dem till utkomst. Även annan stödverksamhet har Östgöta gille bedrivit, om den också icke föreskrives i stadgarna. Redan på 1820-talet koncentrerade man sig på att få till stånd studiestipendier till läroverken och det är denna form av understödsverksamhet som Östgöta gille sedermera i ökad omfattning koncentrerat sig på.

När Östgöta gille tillkom, rörde man sig alltjämt i minnet av den kunglige charmören Gustav III:s skådespelaröde. De män, som varit allierade med honom och alltjämt hade något att säga till om, kände sig som missionärer för den speciella livsstil och den förnuftsbetonade och tillspetsade intellektualitet, som gjorde sig så väl i kretsarna omkring honom. Man gick ännu 1803 gravitetiskt omkring i stångpiska och kortbyxor och höll i yttre måtto energiskt fast vid l'ancien régime, åtminstone i uppträdandet.

Den som framför andra har hedern av gillet tillblivelse och som 1803 samlade de intresserade omkring sig till en stiftande församling, var biskopen över Linköpings stift Jacob Axel Lindblom. Han var en elegant representant för denna gustavianska kultur, på en gång kyrkofurste och betrodd politiker och hovman. Hans landsmän betraktade honom som en lyckans utvalde och estimerade i högsta grad, att han trots alla sociala framgångar trofast uppehöll kontakten med dem och ständigt var beredd att representera deras intressen, detta även sedan han lämnat Linköping och år 1805 blivit ärkebiskop. När gillet bildades, hade Lindblom vid sin sida den gustavianska diktningens specielle företrädare, hovskalden Carl Gustaf Leopold, även han till börden östgöte. De hade varit kamrater i Uppsala och de tyckas ha stött varandra och förblivit vänner livet igenom. En tredje part i denna gustavianska hovmannatrio, som dominerade gillet vid tillkomsten, var överhovpredikanten och alltifrån 1805 biskopen i Linköping Magnus Lehnberg, berömd som den utspekulerade vältalighetens främste utövare på sin tid. Märkligt nog har ingendera av dessa tre i sina skrifter behandlat Östergötland eller östgötarna som poetiskt eller över huvud skildringsvärt objekt. Det förefaller, som om de undvikit allt hembygdsbetonat för att icke uppfattas som beroende av

provinsialismer, som skulle kunna ligga dem i fatet i de societetskretsar, där de ville göra sig gällande och vilka mer än andra pretenderade på att representera den konvenabla riksgiltigheten. Då Lindblom yttrade sig om Östergötland eller östgötarna, vilket ofta måste ske, höll han sig på ett mycket allmänt och för allas öron verkningsfullt plan, talande som en faderlig vän som riktade sig till sina kära östgötar, vilkas väl låg honom om hjärtat. När han emellertid en gång i ett något devot gillesprotokoll tillskrevs en som det hette allmänt känd "nationalisme", var det väl en artig överdrift. Det vore emellertid orätt att tro, att biskop Lindblom icke på allvar var intresserad av det östgötska. Hans långvariga och dugliga insatser som inspektor för Östgöta nation i Uppsala, som biskop i Linköping och som ledande person, när Östgöta gille tillkom, äro gärningar som tala bättre än ord. Han utgav två volymer av Linköpings biblioteks handlingar, vartill fortsättning inte följt förrän i vår tid. Att arbetet avbröts, berodde som han själv omvitnat på att hans högra hand, kyrkoherden Petrus Kylinder i Vadstena, avled i förtid. Annars hade han såsom han själv antytt velat göra något utöver vad andra stift förmått.

Den som läser handlingarna från gillet tillblivelse, får icke fastna på de överdrivet artiga och onödigt omständliga uttrycks-sätten. Man tilltalade honom som om han varit en furste. I hans närvaro ville man inte tillåta sig något sådant som att v ä l j a en styrelse utan uppdrog åt honom att u t n ä m n a ledamöterna i en sådan. Han tyckes ha trivts med detta och menade tydligen, att det vore till fördel för hans auktoritet och möjlighet att vinna mecenater och medhjälpare. Han lyckades också genomföra sin gillesidé och har blivit tackad och hyllad därför under alla de 150 år, som gillet existerat. I obruten tradition erinras vid årshögtiderna om hans insatser och lyftes en bägare till hans ära. Lindblom och kretsen kring honom äro ju också pionjärer ur gillet synpunkt, och då deras verk bestått, har det med full rätt ansetts att de äro heder värda.

Genom en tillfällighet kunna vi få en konkret bild av hur det gick till vid en sammankomst i Östgöta gille ett par år efter stiftandet. Gillets förste sekreterare G. O. Westell skrev nämligen 1805 ett brev till den då nyutnämnde ärkebiskopen Lindblom,

som inte kunnat vara närvarande vid årshögtiden. Det heter i detta, varvid man bör erinra sig att Titulus var ärkebiskopen själv:

”Gårdagens högtid firades med värdighet, prackt och ordning, till allas fullkomliga nöje. Både gula salonen och de öfriga rummen voro rangerade så som den 6 april. Leopold anförde styrelsen (som var) mangrant närvarande, (och) emottog Lehnberg vid salons dörren. Sedan alla intagit hvar sitt rum framför sin plats, talade Leopold till Lehnberg, som svarade och tackade. Jag tilltror mig ej kunna säga, huru (stor) samlngen var, (troligen) 93 personer stark. I stora salen var bordet ganska väl anrättadt med decorationer och öfverflödigt mat. 90 vita vaxlius uplyste salen. Munterhet och glamm öktes med vinreqvositionerna. Styrelsens stora bål gaf efterdöme åt bordsflyglarne. Lehnberg åskade liud. Talade ur paperet. Proponerade Östgöta gilles stiftares skål. Storsångaren Juringius sjöng den i hast förekomne versen ur Frantzéns visa ’Drick men sällan och med mått — tänk hvad fröjd på gamla dar Lindbloms hjerta känner’ etc. Skålen dracks stående. Handklapp, dervid hvarcken Lehnbergs klubba eller röst hördes. Derefter de vanliga skålarne. (Däribland) ock en ovanlig (nämligen) landsherrn Strömfeldts skål, som Askegren luren-dräijade fram till Lehnberg. Jag kom för sent (för) att afböja proposition, och hvad jag strax för(ut)såg skedde, att skålen ganska kallt togs emot. Jag anförtrodge Askegren att inga propos böra framtvingas utan vederbörandes rådplägning, som känner hur sällskapets ton är stämd, minst några kylande propositioner i ett så varmt lag som detta. Föredrogs Tituli hälsning till gillet. Det beslöts att sända bref från Gillet till Titulo. I protokollet skall jag söka till att copiera Lehnbergs sätt att anmäla och gillet lifliga glädje att emottaga Liungstedts dyrbara present af 3^{ne} Bålar. Titulus hade bordt hördt och sedt denne Scene. Det beslöts att sända bref till Liungstedt. Kl. 6 uplöstes bordsnöijet som ej af någon tillfällighet varit afbrutit. En stor del af Sällskapet flockade sig sedan omkring friska bålar. Kl. 1/2 till 9 var alt slut. Jag gjorde alt hvad jag kunde för att genom ordning och äfven luxe fästa gillet upmärksamhet på sina högtider. Fri surprise för gillet bidrog denna gången mäst dertill. Tituli bröstbild i gips, upsatt öfver ordförandens stol, prydde nu för första gången vårt samlingsrum, och skall enligt gifvarens föreskrift altid på samma sätt upsättas vid alla gilletts sammankomster. Lehnberg invigde och gillet tillägnade sig denna skänk med en högt upstämd erkänsla för gilletts stiftare. Hvad som för gillet är och bör blifva okänt, bör ej vara det för Titulus. Jag visste att modellen fans hos Sergel. Han var i början tvehogsen om han utan Tituli tillstånd kunde lemna mig ett exemplar. Jag måste för honom nämna min dessein. Straxt bifall. Jag comunicerade sedan detta med Lehnberg, och Ek, under tysthets löfte, vis a vis Gillet. Dessa agrerade mycket idén och deltog med mig i utgiften. Titulus behagade ignorera gifvarne intill dess jag hinner nedsända protocollt städat med den grannlagenhet jag ämnar använda vid detta. — Medaillen vårdas af mig emellan sammankomsterna. Lehnberg fyllde sin plats både som ämbets- och lätt sällskapsman. Leopold, som kom sjuk opp, tillfrisknade under en tilltagande belåthenhet med de artigheter gillet gjorde honom, och så gärna ville visa honom. Han var qvar ända tills kl. 7, och skiljdes vid mig på det

högsta nöjd med dagens högtid. Jag tog afsked af honom som Lehnbergs efterträdare, men ock att ta emot den östgöta värme som Lehnberg fått och att förtjena den. — Mitt syftemål är och som jag intet nu mera tror skall förfelas, att gillet nästa gång skall upträda värdigt Sv. Rikes Ärkebiskop.

Vördnadsf. G. O. Westell.”

Protokollet från den högtidliga sammankomsten 1803, då Gillet konstituerades under biskop Lindbloms presidium, ger även det en levande föreställning om hur en sammankomst här kunde te sig. Detta protokoll föreligger i tryck i den minnesskrift, som Gillet publicerade 1902. Sammankomsten hölls på ”Stens dag”, vilket namn den 28 november bar vid 1800-talets början.

Det är obekant var dessa båda festligheter höllos, men allt tyder på att det var i mera kända lokaliteter inne i staden. Den animositet, som vid sammankomsten 1805 framskyntar gent emot landshövdingen i Linköping, är på visst sätt betecknande men torde icke helt bero på att inga medtävlare till huvudpersonen tolererades utan botnade nog i vissa politiska motsättningar.

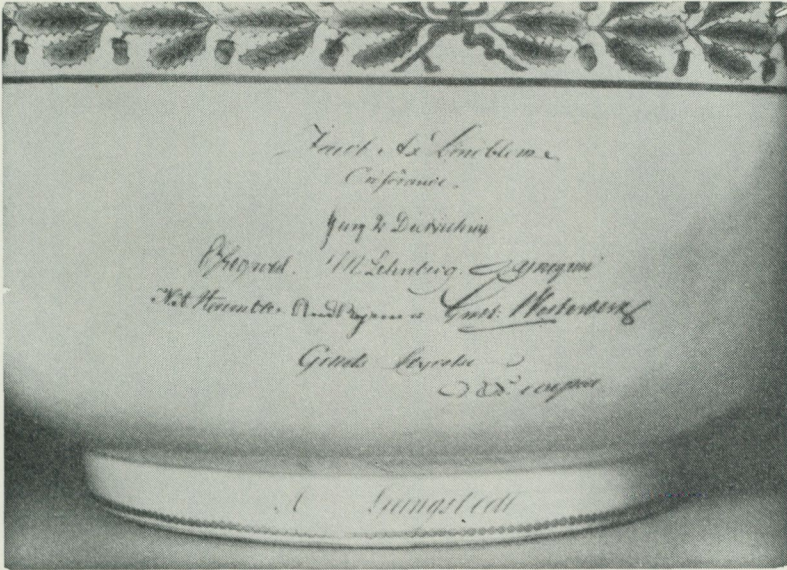
Det är tydligt att Leopold efterträtt Lehnberg som ordförande, men man vet ej för hur länge. Ärkebiskop Lindblom framförde i ett brev den 27 januari 1806 sin varma uppskattning av den heder man velat visa honom genom att minnas honom på detta sätt och pryda samlingsrummet med hans porträtt.

I förbigående kan nämnas, att gillet Sergelska medaljong sedan länge är försvunnen. Man lär ursprungligen ha tagit fem kopior. Av dessa äro åtminstone två i behåll hos efterlevande till Lindbloms söner, vilka ju adlades under namnet Linderskiöld. Från sin i flera avseenden lysande gustavianska period har gillet lyckligtvis kvar ett och annat, framför allt den serie festliga dryckeskärl, som skänktes till det strax efter stiftandet och som nu är deponerad i Nordiska museet. Det är inte mindre än fyra punschbålar, två mycket stora och två mindre, de förra försedda med fat. Dessutom ingå tre muggar i samlingen. De kinesiska bålarna äro som sagt lyckligtvis i välbehållet skick och alltjämt i gillet ägo. De äro märkliga både som konsthantverksprodukter och med hänsyn till sin storlek. De båda större ha en diameter på icke mindre än omkring en meter och torde väl i rymdhänseende ha få om ens någon medtävlare i vårt land, detta åtminstone om man håller

Punschbål tillverkad efter svenskt dekorationsmönster i Kanton för Östgöta gilles räkning år 1805. På framsidan Östergötlands landskapsvapen.

sig till gustaviansk tid. Bålarna äro av gråvitt genomlysande porslin, tillverkade i Kanton men efter mönster hemifrån Sverige, och äro dekorerade i guld och färger ehuru på något olika sätt. De båda större ha upptill en eklövsbård, de mindre ett slags lagerkrans. På insidan löper på alla fyra under mynningen en pärlgirland med blomrosetter i de inneslutna halvrunda fälten. På utsidan har åt ena hållet anbragts en vapensköld inom ett par palmkvistar. Åt andra hållet har den ena av de stora bålarna följande inskrift: "Östgöta gille stiftadt i Stockholm på Stens dag den 28 november 1803", och på foten: "Canton år 1805." Den andra stora har på motsvarande plats upptill direktionens namn vid stiftandet samt på foten donatorns namn A. Ljungstedt. I botten ha alla bålarna i det inre ett vapen men endast de båda större landskapets, de båda mindre ha i stället Östanstångs och Västanstångs vapen. Skillnaden ligger däri, att landskapsvapnet utgöres av en upprest grip omgiven av fyra rosor mot röd bak-

Detalj av Östgöta gilles bål med namnen på Gillets styrelse vid stiftandet 1803. På foten synes donatorns namn A. Ljungstedt. På baksidan dateringen "Canton år 1805".

grund, medan de båda landskapshalvorna i stället förde ett upp-
rest lejon mot en tvådelad olikfärgad bakgrund. De båda faten
ha inskrifter av samma slag som bålarna. Muggarna äro tre stycken
och av grövre porslin. De ha inskrifter av något klumpigare
karaktär samt äro signerade "Canton den 10 september 1811 I. P.
Sundsten." Genom dessa inskrifter och upplysningar i brev, som
finnas bevarade i den stora lindblomska brevsamlingen i Linkö-
pings stiftsbibliotek, finner man, att tre av bålarna med tillhörande
fat voro från 1803, medan den fjärde liksom muggarna äro yngre.

Donatorn Ljungstedt var en gammal bekant till biskop Lind-
blom och stod med honom i långvarig brevväxling. Bland de
bevarade breven finnas klara uppgifter om Ljungstedts välvilliga
intresse för gillet, som han också skänkte pengar. Enligt brev,
daterat Kanton 1807, stod då åter en nygjord punschbål färdig
för Östgöta gille och anmäldes snart skola komplettera de tre

De tre muggarna, signerade Kanton år 1811, utförda för Östgöta gille och med namnen på Gillets styrelse vid stiftandet 1803.

förra. Detta är gilletts nuvarande fjärde. Muggarna skänktes år 1811 av en annan svensk affärsman i Kanton, vilken en tid understöddes av Ljungstedt. Denne senare var en intressant personlighet, som först tjänstgjorde som superkargör i Ostindiska kompaniets tjänst i Kanton och senare blev generalagent för den svenska Kinahandeln, en framstående affärsman som även författade vetenskapliga avhandlingar och vid många tillfällen uppträdde som donator. Bland hans gåvor kunna nämnas en till Uppsala universitetsbibliotek samt en penningdonation för inrättande av en friskola för fattiga barn i fädernestaden Linköping. Denna läroanstalt, Ljungstedtska friskolan, har numera blivit en modern yrkesskola. Ljungstedt skänkte kinesiskt porslin och möbler till många personliga vänner, däribland också till Lindblom själv, varom nu bland annat en hos Lindbloms barnbarn bevarad mugg, med samma inskription som på gilletts, vittnar. En femte bål, även den med Östgöta gilletts stiftelseår och namnserie, har hamnat i Östergötlands museum i Linköping. I ett brev till Lindblom 1807

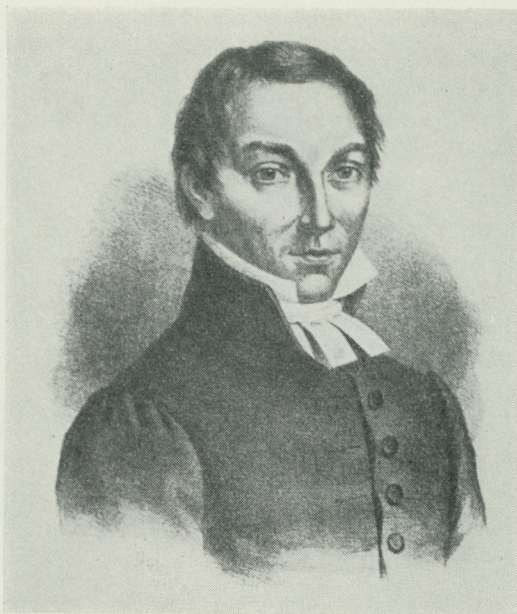
skriver Ljungstedt: "Skulle någon av Östgöta sällskap, som sjelf är handlande, behöva för sig och sina vänner en kommissionär i Canton för att där expediera deras handel, önskade jag komma i åtanka."

Utan att överdriva dessa förvisso dyrbara dryckeskärils betydelse i gillet historia må det dock konstateras, att de oändligt många gånger stått som praktfulla symboliska uttryck för den oskrymtade umgängesglädje, som Östgöta gille sökt främja. Bålarne omtalas många gånger i äldre skildringar. Bland annat blevo de besjungna av gilleskalden Dahlgren.

Gustavianerna representerade icke endast en livs- och konststil, deras estetiska program gällde också litteraturen. När 1700-talets rationalism liksom de gustavianska idealen över huvud taget började överges, var det nyromantikens diktare som gingo hårdast fram i sin kritik. Den som först och främst drabbades därav blev som man kunde vänta skalden Leopold. Han hade tidigare utkämpat många duster och gått hårt fram mot dem som han inte kunde gilla. Efter chocken vid Gustav III:s död drog han sig tillbaka några år i Linköping men återvann efter Reuterholms död snabbt sin position som diktarkonung och hade vid tiden för Östgöta gilles stiftande en i flera avseenden lysande ställning. År 1805 tyckes han som vi sett ha efterträtt biskop Lehnberg som gillet ordförande och man kan säga, att Östgöta gille då utgjorde ett slags hovstat omkring honom. År 1810 brakade det emellertid löst mot honom och den som gick särskilt hårt fram var Lorenzo Hammarsköld. Leopold ansåg det till en början under sin värdighet att svara, men en gång gjorde han det, nämligen 1813 och då med stor kvickhet. Man vet icke vad som i samband med dessa fejder tilldragit sig i gillet, men man anar att det inte gick alldeles fredligt till. Först år 1818 få vi en ny inblick i gillet förhållanden genom att stadgarna då omarbetats. I raden av styrelseledamöter som undertecknat dem saknas Leopold, vilket väl kanske kunde väntas, eftersom han blivit sjuklig och t. o. m. år 1819 blev blind. Mera talande är att i själva ledamotsförteckningen återfinnes först och främst Lorenzo Hammarsköld men icke nog därmed utan hela raden av fosforistiska kritiker och skalder i Stockholm: Samuel Hedborn, Clas Livijn, V. F. Palmblad och P. A. Sondén,

ja t. o. m. J. Adlerbeth, som väl insmugglats av Hammarsköld, hans nära vän, trots att han var född i Stockholm. Det är ett märkligt och välbekant faktum, att alla de ledande fosforisterna voro östgötar, och då vi nu återfinna dem alla i gilletts matrikel, utom Atterbom som bodde i Uppsala, måste detta innebära antingen en kupp eller också en infiltration, som lett till att de fosforistiska romantikerna fått ledningen i Östgöta gille och att den litterära gustavianismen där spelat ut sin roll. Det kan inte hjälpas, att man i detta sammanhang i vissa avseenden måste tillskriva gillet rollen av en litterär vädjobana, även om det fanns andra litterära specialföreningar. Här yppade sig emellertid en möjlighet att vinna nya vänner och anhängare.

Den gustavianska stilen kom till många briljanta uttryck i tal och protokoll. Av den fosforistiska finnas däremot inga litterära spår i akterna. Kanske man ansåg den alltför tråkig. Den som år 1818 måste ha varit ordförande i gillet, eftersom hans namn står som nummer ett bland namnunderskrifterna, var Johan P. Törner, en i Linköping uppfödd man som en tid var professor vid Ingenjörskåren i Stockholm och bar titeln överste, fastän hans funktion var att tjänstgöra som andre direktör vid de Kungl. teatrarna till år 1832. Antagligen var han av en mera gemytlig läggning. Ordförande efter honom blev sedermera presidenten för lantmäteriet J. G. Westerstrand, som redan 1818 återfinnes i medlemsförteckningen. Han inledde den kanske gladaste perioden i gilletts historia med början troligen 1829. Skalden och prästmannen Carl Fredrik Dahlgren var då sekreterare och hans poesi blommade i detta sällskap. Åtskilliga brister vidlåda väl denna diktning, det är sant. Det var ofta enkla snabbmålningar i ord i Bellmans anda. Man har karakteriserat honom som en nyromantikens efterklangspoet och det som inte fosforisterna fingo fram det fick han, fastän mestadels på ett helt annat sätt än de kunde gilla. Han var ett slags naturpoet men knöt tydligen även an till äldre traditioner. Man tänker ibland på Runius och en del andra barockpoeter. Men framför allt var han en vårens diktare och i den genren har han skrivit många vackra saker, huvudsakligen naturligtvis utanför gillet men även i och för detta. Hans humoristiska ådra frodades under 1830-talet, sedan han kommit på grön kvist,

*Komministern i
Storkyrkan Carl
Fredrik Dahlgren,
Östgöta gilles
sekreterare och skald.*

ja, ibland gick han för långt och utanför det som kan accepteras som diktkonst. Carl Fredrik Dahlgrens gilledikter, av vilka tre handskrivna häften nyligen återfunnits, tillhöra Östgöta gilles värdefullaste skatter och flera av dem äro av betydelse som historiska dokument. Han har besjungit hembygden, gillet, stiftare, framstående gäster, t. ex. biskop Marcus Wallenberg som 1830 besökte gillet, gillesmedlemmar som vunnit befördran, gillet, ordförande presidenten Westerstrand, som då nyss blivit president, bordet, vinet, restauranglokalerna men framför allt naturen. Han strödde faktiskt glättig lyrik och glada visor omkring sig och var mycket uppskattad.

Några korta citat må här ge en antydning om denna gillediktning. De äro valda dels för att illustrera hans stil och vårskildringar, dels för att belysa vad de förnämna bålarna betydde i denna krets och ge slutligen en antydning om Djurgårdens, särskilt Blå portens, roll för gillet, vårfirande. Vid novemberfesten, år 1830, då jorden sov täckt med snö frågade han:

För vem är vår skål här i brygden?
 För bygden, den älskade bygden,
 För Östergylns trevliga bygd!
 Har östgötens kål och potatis
 förfrusit, så har han dock gratis
 sitt fläsk i behåll och sin brygd.

Ett par år senare dvs. 1832 författade han årsberättelsen på vers och det heter i denna:

Pro primo:
 De Lindblomska skålarna än
 Finnas båd fulla ock hela.
 Än uppå klangen man känner igen,
 Att de sin grundton ej fela:
 Östgötskor båda med kuppiger länd,
 Trinda som östgötha fruar i änd!
 Hör hwad berättelsen för detta år
 Har på vår högtid att säga!

Och pro Secundo så finnes i behåll
 Deras fordral på sitt ställe.
 Dem må wi låna ja! fritt par bricole
 Om det så hårdt skulle gälla.
 Men par bricole ej behöfwer dem mer,
 Realiseringen silfwer ju ger —
 Hör hwad berättelsen för detta år
 Har på vår högtid att säga!

Vid vårfesten den 28 maj 1836 tyckes Östgöta gille ha samlats på Franska värdshuset och sände på uppsalamanér en deputation till Sörmlands-Närkes gille på Blå porten varvid ett kväde framfördes på den vanliga bellmansmelodien "Ulla min Ulla", vari det bland annat hette:

Öster och söder här stöta tillsamman
 och dito Nerike uppå en gång
 Klinga och hälsa hwarannan med gamman
 som det sig höfwes vid bålar och sång
 — — —

Men låt oss dagen prisa
 marken börjat grönska och på dess rabatt
 sig Flora satt.

Ännu 1842 hette det vid majfesten:

Åter under vårens prakt
Gammal sed vi ta i akt
Samlas på Blå porten
Den välkända orten
Att vårt hjerta
Muntra, lätta
och ett P. för sorgen sätta.

Klang vid denna högtidsbål!
Klang för dagens föremål.
Som så godt oss ville
och Östgötha gille
Kallat samman
att i gamman
genom drufvan öka vänskapsflamman.

År 1844 hyllades vice talmannen biskop Hedrén med ett kväde i samma anda:

Än ett högtidsföremål
denna dagens glans förgyller
och som glasen kring vår bål
våra hjertan fyller.

Han raljerade många gånger med gillesbröder och gäster. Dessa å sin sida hade åtskilliga små elakheter eller skämt som de serverade i versifierad form, syftande på hans mindre lysande prästerliga bana, hans omsvängning som riksdagsman från liberal till konservativ på 1840-talet och hans förmodade drömmar om att komma in i Svenska akademien.

När Dahlgren dog 1844, hyllades han med en dikt, vars författare är okänd men på ett tilltalande sätt uttryckte sorgen över förlusten av denne charmfulle sångare:

Ack, tom är platsen i vår rund,
Där snillet satt och lekte!
Och sången tyst, som hvarje stund
Oss med sitt joller smekte.
Ack, kort var sångarns lefnadslopp,
Han snart ifrån oss vandra!
Att skalden sökte solen opp,
Det bör ej någon klandra.

— — —

Hur ofta förr vid glasens klang
 Din milda glädje myste
 Från snillet koger pilen sprang,
 I ögat godhet lyste.
 En fyrbåk stod du för oss här,
 Som själf sitt ljus ej kände.
 Så from — därför ock dubbelt kär,
 Hvarhelst Du blicken vände.

Det är för övrigt han som skrivit "Våren är kommen" och åtskilligt annat som blivit allmänt känt. Någon gång i slutet av 1830-talet efterträddes Dahlgren av den soignerade kammar-skrivaren, författaren och tonsättaren Johan Magnus Rosén som föddes 1806 och som 1877, långt efter sin avgång, i några då ut-givna minnesblad bland annat skildrade Dahlgren och samtidigt hur det gick till i gillet på hans tid. Han ger oss här också en bild av den briljante ordföranden Westerstrand och jag anför där-för hans ord in extenso:

"Min första bekantskap med Dahlgren, den bekante skalden (komminister i Storkyrkan), skedde på Hammarströms källare vid Stortorget. Han propo-nerade strax brorskål, hvilket naturligtvis med tacksamhet mottogs. Sedan träffades vi ofta, både i smärre och större sällskap, och hemma hos sig hade D. ett gästfritt hus och såg gerna vänner, isynnerhet om han fick besök af en eller annan notabel resande. . . . Genom Dahlgren blef jag införd i Öst-göta gille, hvars sekreterare han då var och jag blef efter honom. Gillets ordförande var Westerstrand och dess skattmästare öfverinspektoren Falken-holm, primus inter pares af Stockholms musikdilettanter och en angenäm sällshapsman, blott något mycket fallen för att disputeras. . . . Såsom quartett-spelare stod han obestriddt främst och var icke difficil att få att spela, så att få voro väl de, som något voro med i världen, hvilka icke hört honom draga sin stråke, men sjöng gjorde han endast i Östgöta gille. Bland notablare medlemmar af gillet i öfrigt voro medicinalrådet af Pontin, friherre Berzelius, den store kemisten (försummade aldrig gillets högtidsdagar, men drack bara vatten), krigshofrättsrådet Livijn (författare till Spader dame), lagman Cassel (bondeståndets sekreterare), talmannen Långberg och riksdagsmannen Joachim-son, sidenkramhandlaren Medberg, kamreraren Ekecrantz o. fl. Högtidsdagarne firades tvenne gånger om året: den 28 Maj och 28 November, den i Maj vanligen på 'Franska värdshuset' på Djurgården och den i November på 'Turken' eller i 'Lilla sällskapets' hus vid Munkbron, alltid med middag, och att det derpå blef både supé och frukost stod väl icke på programmet, men föll sig så godt som af sig sjelf. Hur var det ock möjligt annat i ett sällskap, der Westerstrand var ordförande och Dahlgren sekreterare! Man hade varit färdig att vara qvar hela året. Det senterades af både äldre och yngre medlemmar, och en ung man, som var med för första gången, grät, öfver-väldigad af sina känslor, och suckade: nu skulle jag vilja dö! Och för en äkta östgöte var det också någonting. Der talades östgötska, der sjöngs östgötska

och kunde väl också någon gång hända att det dansades en östgotapolska. Vid dessa samkväm öfverträffade Westerstrand sig sjelf såsom trefnadens centralsol, och det var en fröjd att se och höra honom, der han, likt pukslagaren bakom sina pukor och med punschsleven i sin hand stod bakom gilletts två stora bålar, skänkte flitigt i och sjöng sin 'Vänskap manar oss till bålen' eller 'Skåla ni, jag hellre dricker'. Också Dahlgren var aldrig så helt och hållet Dahlgren som i Östgöta gille. Var der bland gästerna någon resande landsman, helst en prest, som skulle välkomnas med sång, så försvann Dahlgren för några ögonblick, slog sig ned i någon fönsternisch, der han drog de tunga gardinerna igen om sig, och när han åter blev synlig, så var det för att i ordförandens händer lemna ett papper, hvars innehåll blev bekant då skålen för den ärade gästen förekom, ty då satte ordföranden 'glasögonen på sig och sjöng på melodin till 'Jag helsar dig, fredliga flagga' (de flesta Dahlgrens improvisationer på den melodin) hvad sällskapets sekreterare diktat bakom gardinerna i fönsternischen. Westerstrand var för öfrigt icke den ende sångaren i sällskapet: basar fans det nog, men tenorer var det ondt om hvarför den för sin sköna röst allbekante civilnotarien i södra kämnarsrätten Sven Johan Schönmejer annekterades och såsom naturaliserad östgöte bevistade gilletts högtidsdagar. Han tillhörde annars 'Södermanlands gille'..."

Omkring 1840 börjar en av de mera dunkla perioderna i gilletts historia. Gillet fortlevde emellertid och på 1860-talet inträdde vad man kunde kalla generaldirektörernas epok. År 1866 blev nämligen generaldirektören för Tullstyrelsen W. A. G:son Bennich ordförande och stod kvar som sådan ända till 1891. Vem som följde efter honom är oklart men 1911, då de bevarade protokollen börja, befinnes generaldirektören V. Linder, även han i Tullstyrelsen, vara bärare av klubban. År 1919 fick han överlämna den till universitetskanslern Carl Schwartz. Under 1800-talets senare del gjordes en bemärkt insats av läkaren Edvard Pettersson, vilken fungerade som kassaförvaltare och bragte gilletts ekonomi på fötter igen efter en del malörer på 1860-talet. Till erinran av denne trogne förvaltares gärning instiftades det stipendium, som sedan dess går till Norra Latin i Stockholm och som bär hans namn. I samband med bondetåget 1914 insamlades pengar, varefter de överblivna medlen fingo bilda en fond, som också ställts till förfogande för gilletts stipendieutdelningar.

Att det diktats och sjungits i Östgöta gille även efter Dahlgrens bortgång är självklart men det lilla som finns bevarat är alltför obetydligt för att intressera eftervärlden. Först på 1920-talet tyckas andarna ha börjat vakna. Det låter sig icke säkert avgöras vad som skapats i eller tillkommit under inspiration från gillet

men till höjdpunkterna i östgötsk för att inte säga svensk bygdepoesi hör nog Torsten Fogelqvists märgfulla "Kajorna skria kring Linköpings torn". Den sjöngs alldeles ny under hans egen medverkan, när han presiderade som ordförande i gillet i mitten på 20-talet. Vad som därefter åstadkommits i den genren är mera blygsamt.

Sedan universitetskansler Schwartz blivit ordförande, dvs. från och med början av 1920-talet inträder en förändring i det sätt på vilket gillet firade sina årshögtider. Redan några år tidigare visade sig ett livligare intresse för sång och musik, ja, även en del filmföreläsningar gjordes av aktuella händelser, men 1923 höll antikvarien fil. dr Otto Frödin på festen den 28 november ett föredrag om sina Alvastragrävningar. Sekreteraren vid detta tillfälle tyckes icke ha varit van vid sådana inslag, ty både föredragshållarens namn och föredragets titel äro missuppfattade i protokollet. Det blev emellertid inledningen till en lång rad av föredrag och vid nästan varje högtidssammanträde under de sista 30 åren har det brukat hållas något sådant eller gjorts en demonstration rörande undersökningar, forskningsresultat, nyvunna synpunkter på hembygden och dess kultur eller givits skildringar av diktverk och konstnärliga insatser i Östergötland. Samma tendenser ha, efter vad en undersökning visat, ungefär samtidigt gjort sig gällande hos flera andra landskapsgillen, tydligen som en reflex av den alla områden berörande nyorienterande forskning som under 1900-talet växt fram i vårt land och som åtföljts av ett intensifierat och mångsidigt hembygdsintresse i förening med ansvarsmedvetande i fråga om naturskydd och kulturminnesvård. Hembygdsintresset, som tidigare huvudsakligen varit starkt inriktat på forntidsbetonade minnesmärken och personligheter, gäller nu landskapskulturen överhuvud, ja, räcker även för befolkningen själv inom olika kategorier och för särskilda klasser och yrken, verksamheter och prestationer. Det är klart att denna utveckling icke kunnat undgå att påverka inställningen hos landskapsgillena, något som även återspeglas hos många andra organisationer, som i Stockholm framvuxit under de senaste decennierna med uppgift att samla alla intresserade för att vårda respektive landsändars minnen och hembygdsintressen.